

'Danas ga se smatra de po opredjeljenju bio

U KNJIZI PAVE BARIŠIĆA 'Ante Starčević: ideali slobode i prava' mogu se pronaći poznati i nepoznati detalji iz života i djela Ante Starčevića, koji je živio od 1823. do 1896. Knjiga je izdana u povodu 125. obljetnice smrti i 200. obljetnice rođenja Ante Starčevića, kojega nazivaju Ocem domovine

Razgovarala **KRISTINA OLUJIĆ JEŽIĆ** Fotografije **SAŠA ZINAJA/NFOTO**

Žao mi je, da se uznose i uzveličavaju moje zasluge za domovinu. Po mojemu osvjedočenju, to je glavna mana Hrvata, da lakoumno hvale i lakoumno kude; u prvom slučaju povjeravaju se preko mjere i gube samostalnost, u drugom su nepravedni, u oba samo si škode.“ Taj je sud o pohvalama vlastita djela iznio Ante Starčević, braneći se kako od prevelikih pohvala tako i od revnosti suvremenika u osporavanju, u pismu uredniku „Slobode“ 1883. Tog političara, publicista, filozofa i književnika prištaše i sljedbenici iz širokih slojeva puka uzdizali su do nebeskih visina. Nazivali su ga „zatočnikom prava“ i dali mu status Oca domovine, kako ga je nazvao Eugen Kumičić još za života u posveti svojega romana „Urota zrinsko-frankopanska“. S druge strane, politički ga protivnici, od župana Zmajića do bana Khuena Hedervarya pa nadalje, nisu štedjeli. Progonili su ga, zatvarali i pridijevali mu imena. Državnik i autor koji je cijeli politički vijek proveo u oporbi, u pravilu je snažno napadao, a katkad i izrugivao najviše predstavnike vlasti, u čemu je bilo i njegova „stekliškoga ujedanja“ protivnika. Zbog te satirične poze koju je zauzeo nazivali su ga u Monarhiji „hrvatskim Diogenom“, onim koji kritizira loše pojave u društvu. A poznati i manje poznati detalji o životu i djelu Ante Starčevića, koji je živio od 1823. do 1896., mogu se pronaći u knjizi Pave Barišića „Ante Starčević: ideali slobode i prava“. Knjigu je izdala Školska knjiga u povodu 125. obljetnice smrti i 200. obljetnice rođenja Ante Starčevića.

Pavo Barišić, redoviti profesor na Fakultetu hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu, diplomirao je 1982. na Pravnom fakultetu u Zagrebu, a na Filozofskom fakultetu stekao je 1983. zvanje profesora filozofije i njemačkoga jezika i književnosti. Magistrirao

je na poslijediplomskom studiju Filozofije znanosti u Dubrovniku 1985., a doktorirao na Sveučilištu u Augsburgu 1989. Bio je ministar znanosti i obrazovanja od 2016. do 2017., a pomoćnik ministra znanosti, obrazovanja i sporta od 2004. do 2006. Predsjednik je Hrvatske paneuropske unije te redoviti član Europske akademije znanosti i umjetnosti.

NACIONAL: Kako se gledalo na Antu Starčevića za njegova života?

Ante Starčević stupio je na političku pozornicu 1861., prvo kao veliki bilježnik Riječke županije, a potom kao saborski zastupnik. Na njoj je ostao na izrazito vidljivom mjestu 35 godina. Kao poklisar kotara Grobnik-Hreljin izabran je prvotno u saziv „Velikoga sabora“ 1861., koji je do danas zadržao epitet „najintelektualnijeg Sabora“. Na njemu je s Eugenom Kvaternikom začeo demokratsku oporbenu Stranku prava. O njegovu velikom ugledu u puku govori to što je Ante Starčević do kraja života 1896. biran osam puta za narodnoga zastupnika, ponekad u više izbornih jedinica. Već šezdesetih godina 19. stoljeća počela je rasti njegova popularnost kada uz jasno stajalište za hrvatsku državnost i pravo pristaju mladi sveučilištarci. Nakon gušenja Rakovičkog ustanka 1871. nastupilo je razdoblje progona i tamnice, ali se od sredine sedamdesetih godina Stranka prava počela opet uzdizati, a njegova popularnost nezaustavljivo rasti.

NACIONAL: Kada je doživjela vrhunac?

U razdoblju između 1878. i stvaranja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca 1918. Na skupštini Stranke prava 1892. u Rijeci pokrenuta je izgradnja Starčevićeva doma dobrovoljnim priložima građana. Brojni su tijekom četiriju godina iskazali naklonost istaknutom narodnom zastupniku pa je vlast u listopadu 1895. zabranila daljnje skupljanje novca u

svrhu izgradnje njegova Doma. I njegov pogreb bio je veličanstven događaj. U povorci na ispraćaju, koja se protezala od njegova Doma preko Jelačićeva trga prema Šestinama, kretalo se 30.000 ljudi iz cijele Hrvatske. Među promatračima spominje se brojka od 20.000 ljudi. Za usporedbu, Zagreb je na popisu stanovništva 1890. brojio 70.595 stanovnika.

NACIONAL: Kakva je recepcija Starčevićeve misli u Kraljevini SHS i u NDH, a kako prolazi u doba druge Jugoslavije i stvaranja moderne Hrvatske države 1990-ih?

Ulaskom Hrvatske u Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca, kasnije preimenovanu u Kraljevinu Jugoslaviju, njegovo se državotvorno naslijeđe počelo potiskivati zbog novih političkih okolnosti. Zagovarao je, naime, samoodređenje naroda i suverenost Hrvatske, a to tada, dakako, nije bilo poželjno. Hrvatska inteligencija koja je sačuvala sjećanje na njega okupljala se 30-ih godina 20. stoljeća oko njegovih ideja. Budući da je Ante Pavelić bio zastupnik Hrvatske stranke prava u beogradskoj

snicom, ali Starčević je o liberal i demokrat'

Pavo
Barišić
interview

Skupštini od 1927., kada je došao na vlast potaknuo je oživljavanje pravaških državotvornih ideja. Došlo je do tiskanja niza Starčevićevih djela i radova o njemu, ali je to bilo vrijeme diktature u kojem je dolazilo do iskrivljavanja njegovih liberalnih i demokratskih ideja. Nakon Drugoga svjetskoga rata opet je došlo do potiskivanja, no krajem šezdesetih i početkom sedamdesetih godina zbog Hrvatskoga proljeća oživjelo je sjećanje na njega i porasla mu je popularnost. Utjecao je na mnoge hrvatske intelektualce i političare, uključujući i Franju Tuđmana.

NACIONAL: U čemu su zasluge, doprinos i intelektualno značenje Ante Starčevića? Što nam on danas govori i zašto nam je njegovo mišljenje i danas zanimljivo?

Prvo je objavljivao pjesme i književna djela, putopise i filozofske oglede. Potom je istraživao hrvatsku tradiciju i razvoj jezika. Pripremao se od mladosti na otpor nepravdi i tlačenju te je na velika vrata ušao u politiku. Obrazovao se na Sveučilištu u Pešti, koja je uz Pariz, Frankfurt i Milano bila mjesto

gdje su se najviše širile ideje o slobodi narodnosti. Peštanskoga sveučilištarca dimule su ponajviše ideje solidarnosti s običnim ljudima, obrana sloboda

'O STARČEVIĆEVU velikom ugledu u puku govori i to što je do kraja života 1896. godine biran osam puta za narodnoga zastupnika, ponekad i u više izbornih jedinica'

pojedinka, svake duše da bude sretna u društvu i zajednici. Preuzimao je najnaprednije socijalne ideje građanskih sloboda i prava narodnosti te ih primjenjivao na hrvatske prilike. Starčević je hrvatsko sjećanje i hrvatsku državopravnu tradiciju izrazio moderno, modernim i liberalnim, odnosno demokratskim idejama. On je u svojim predstavkama i govorima po uzoru na američku i francusku deklaraciju napisao hrvatsku deklaraciju o neovisnosti i temeljnim ljudskim pravima. Starčeviću je pravo služilo kao sredstvo otpora nepravdi i sili.

NACIONAL: Na koga je sve od važnih političara, književnika i intelektualaca utjecao i kako? Kako su, primjerice, Krleža i Matoš gledali na njega?

Nekoliko generacija stasalih saborskih zastupnika, mladih pravnika i intelektualaca inspiriralo se njegovim idejama. To su bili, između ostalih, Eugen Kvaternik, Vjekoslav Bach, Fran Folnegović, David i Mile Starčević, Ivo Prodan, Erazmo Barčić, Hinko Hinković, Frano Supilo, Ivo Pilar. Ivo Pilar pisao je da mu je trebalo puno godina za poimanje kako je tomu čovjeku pošlo za rukom steći u Hrvatskoj toliki utjecaj. I braća Antun i Stjepan Radić nadahnjivali su se njegovim idejama. Ali oni su ih kasnije razvijali više prema mirotvornom pravcu. Kroz 20. stoljeće možemo pratiti niz političkih autora sve do novijih poput Franje Tuđmana, koji je znao državotvorni program dovesti do povijesne zbiljnosti. Najznačajniji književnici nakon Šenoe pripadaju pravaškom krugu i inspirirani su njegovim djelima: Eugen Kumičić, August Harambašić, Ante Kovačić, Silvije Strahimir Kranjčević i mnogi drugi. Njegovim su stvaralaštvom bili oduševljeni i Antun Gustav Matoš i Miroslav Krleža. Matoš je rekao za Starčevića da je bio naš najveći rodoljub, mislilac i najbolji publicist, da je bio klasik ne samo po stilu pisanja nego i svojemu životu, poput Pitagore, Sokrata ili Marka Aurelija. Prekrasno je prisposobio Matoš kako neinformirani domaći „inteligenti“ familijarno peru zube veličinama poput Marxa, Mazzinija, Havličeka, Hercena i Masaryka, ali nemaju pojma o hrvatskim znamenitim ljudima poput Starčevića. Krleža je rekao da je „Stari“ naša najlucidnija glava koja je stvarnost promatrala najpreciznijom mogućom pronicavošću.

NACIONAL: Kako je Tuđman gledao na njega?

On je prepoznao značenje djela i veličao Starčevićovo zauzimanje za napredne i demokratske ideje zapadnoeuropskoga društva. Isticao je koliko se sabornik iz Like borio protiv nedemokratskih režima i zagovarao pravo na samoodređenje i suverenost svakoga naroda. S razlogom ga je stavio na najveću hrvatsku novčanicu od 1000 kuna. U

znak poštovanja Starčevićeva statua postavljena je na istaknuto mjesto ne samo u Hrvatskom saboru nego i u Predsjedničkim dvorima na Pantovčaku. Tuđman je jasno znao da Starčevićovo državotvorno naslijeđe ne pripada samo desnici. Uzimao je njegovo demokratsko naslijeđe kao temelj moderne Hrvatske. Premda ponekad nove generacije zanemaruju korijene i tradiciju, postoji istina da republika mora zbog vlastite stabilnosti iskazivati poštovanje prema svojim utemeljiteljima i očevima domovine.

NACIONAL: Zašto mislite da njegovo djelo nije dovoljno dostupno i da on nije cijenjen koliko zaslužuje?

Na vrhuncu popularnosti 1893. i 1894. započelo je tiskanje Starčevićevih „Djela“. No to izdanje nikada nije dovršeno. Objavljeno je tek nekoliko knjiga iz ogromnoga opusa. On je uskoro nakon toga preminuo. Prema mojim procjenama, u tom izdanju sabrano je manje od polovice opusa. Više od pola tekstova leži danas kao zakopano blago razasuto po novinama i časopisima koji su dostupni samo u arhivima i ponekim knjižnicama. Nedostupni su širem čitateljskom krugu. Objavljivanje sabranih djela jedna je od važnih stvari koje treba dovršiti. Smatram da je 200. obljetnica rođenja krajnji čas da se nešto poduzme kako bi se zakopano blago iznijelo na vidjelo. Pripremajući izdavanje sabranih djela od 1995. prikupio sam veći dio njegovih tekstova. Objavio sam izdanje njegovih „Izabranih političkih spisa“ u Golden marketingu. Ali smatram da ima još puno toga što je dragocjeno i što bi trebalo objavodaniti. On je i danas aktualan kao politički mislilac.

NACIONAL: Možete li to precizirati?

Primjerice, sada se raspravlja o Rusiji i odnosu prema Europi. Starčević je u nizu članaka i ogleda vrlo profinjeno opisivao Rusiju, koja se kao velesila tada širila preko Crnoga mora prema Bosporu. Na originalan način promišljao je stalnu napetost između Rusije i Europe. Znao je suptilno izraziti koliko je jedan dio ruskoga identiteta bio kompatibilan s europskim idejama i zapadnim vrijednostima, a drugi nije. Kao znanstvenica koja se bavila i tim aspektom Starčevićevih promišljanja, Mirjana Gross temeljito je obrazložila Starčevićev prikaz odnosa Rusije i Europe.

NACIONAL: Izvodite 30 godina kolegij o Starčeviću. Što se promijenilo u tih 30 godina?

Početkom devedesetih godina više su prevladavale teme o nacionalnoj samobitnosti i stjecanju samostalne države. Danas te ideje nisu u prvom planu. Ali nije ništa manje živo zanimanje za njegove socijalne ideje i zagovor prava, zauzimanje za građanske slobode običnoga čovjeka. Posebice valja istaknuti divljenje njegovoj intelektualnoj dosljednosti. I današnji studenti otkrivaju koliko je snažno i iskreno bilo njegovo zauzimanje za slobodu čovjeka i ljudska prava. Uzdizanje značenja prava služi mu u zaštiti slabijega od sile onoga koji tlači. I mene i dalje inspirira. Tijekom 30 godina predavanja i istraživanja Starčevića doista sa sve većim žarom otkrivam nove stvari u njegovim djelima. Kada se susretnete s nečijim dubokim promišljanjem stvarnosti, to vas inspirira da i sami uočite neke nove

PAVO BARIŠIĆ 30 GODINA PREDAJE KOLEGIJ O STARČEVIĆU I ISTRAŽUJE NJEGOV RAD

povezanosti između fenomena i pojava, neke nove aspekte politike i društva.

NACIONAL: Koji su vaši argumenti za tezu da je Starčević autor „Političkih iskrica“, a ne Ivan Mažuranić?

„Političke iskrice“ sadrže 24 aforizma. Izlazile su u prvom demokratskom glasilu u Hrvatskoj „Slavenskom jugu“. Tiskane su od prosinca 1848. do siječnja 1849. Potpisivane su akronimom A. Z. Nije dan urednik ili autor iz toga doba nije imao inicijale A. Z., što je potvrdio i Josip Horvat. Više od jednoga stoljeća nije se znalo autora, a onda je Horvat, koji je napisao prekrasnu monografiju o Starčeviću kao i niz popularnih knjiga o povijesti 19. stoljeća, zaključio da bi to mogao biti Mažuranić. Meni se čini da je mala mogućnost za to i da je autor Starčević. Naime, Mažuranić je u to vrijeme bio u državnoj službi, išao je s Jelačićem u vojni pohod, stigao je u Beč, bavio se drugim stvarima. Starčević je po stilu bliže izričaju „Političkih iskrica“. Najviše su me uvjerile ideje koje je autor zastupao u tom djelu.

NACIONAL: Koje su to ideje?

Napadao je vladara po milosti Božjoj. Zagovarao je ideje narodne suverenosti. Kritizirao je centralizaciju države i zlouporabe prava. To su sve argumenti u prilog tomu da je autor toga teksta mogao biti Starčević. Tim otkrićem pomiče se granica njegova ulaska u političku arenu. Do sada se smatralo da se počeo baviti politikom tek 1860. kada je prestao Bachov apsolutizam. Ali ja argumentiram da je, po

svemu sudeći, ušao u politiku već 1848. nakon što se vratio sa studija iz Pešte. Tamo je iz prvih redova pratio revolucionarna zbivanja koja su u Mađarskoj potresla Monarhiju. Stjecao je ideje slobode koje je želio primijeniti čim se vratio u Hrvatsku. A to da je on autor „Političkih iskrica“ moglo bi se potvrditi raznim tehničkim i računalnim pomagalima.

NACIONAL: Jeste li došli do još nekih novih spoznaja i otkrića u svom bavljenju Starčevićem koje prikazujete u ovoj knjizi?

Došao sam do niza novih spoznaja. Primjerice, meni je bilo poticajno otkrivanje detalja njegova školovanja u Pešti, rasvjetljavanje te središnje visokoškolske ustanove u ugarskom dijelu Monarhije. Donio sam popis njegovih ocjena, napravio prvi put kolaž o njegovu obrazovnom i intelektualnom putu. Stavio sam to u kontekst naobrazbe hrvatske inteligencije na raznim elitnim sveučilištima diljem Europe u to doba. Pešta je u vrijeme kada se on školovao bila iznimno važna za obrazovanje hrvatske inteligencije. Svi koje sam proučavao a da su se tamo obrazovali, primjerice, Strossmayer i Kvaternik ostavili su traga svojim djelovanjem. Zanimalo me je što su preuzimali iz tih sredina, s kim su ulazili u dodir, kako je taj njihov intelektualni razvoj utjecao na našu sredinu. Pogotovo mi je bilo inspirativno uspoređivati Mažuranića i Starčevića kao dva najveća državotvorna stupa u 19. stoljeću.

NACIONAL: Kako biste okarakterizirali političku misao Ante Starčevića u odnosu na ljevicu i desnicu? Kako je sam sebe deklarirao u tom smislu, a kako su ga kasnije shvaćali oni na koje je utjecao?

Već od početka 1880-ih postoje jasno ustrojena krila u Hrvatskom saboru prema rasporedu sjedenja vladajućih i oporbenih stranaka. Znalo se da je desnica uz vladajuću garnituru, a ljevica oporba. Starčević je cijelo vrijeme bio oporba, nikada nije dopuštao nikome da sjedi više lijevo od njega i njegovih pristaša; uvijek je bio kritičan prema vladajućima. Preuzeo je socijalne ideje, zauzimao se za prava čovjeka pojedinca i samoodređenje naroda, po opredjeljenju bio je liberal i demokrat. Kada je u „Ustavima Francezke“ opisivao razvoj ljevice i desnice od 1789., uočio je da je u Francuskoj, odakle je izvorno potekla parlamentarna razdioba na ljevicu i desnicu, svaka nova garnitura potiskivala s lijevega krila one koji su dotad sjedili na lijevoj strani i najavljiivala još radikalnije ideje. Slično se dogodilo i Starčeviću. Kada su u 20. stoljeću nakon socijalističke revolucije došle do izražaja radikalnije lijeve ideje, odnosno komunizam, koji je dokinuo svako višestranačje, njegove su ideje potisnute prema sredini ili desnici. No njegov politički program nadilazi svaku današnju podjelu na lijevo i desno. On je prije svega državnik koji se zauzimao za samoodređenje naroda i vladavinu prava. Povadio sam iz njegovih govora sva mjesta na kojima se spominje da je bio na ljevici i da je s ljevice njemu dolazila potpora. On je u nekim istupima imao potporu cijeloga Sabora. Ali se svrstao na lijevu stranu. U svojim govorima poziva se na narod, ne upotrebljava pojmove nacije i pogotovu ne nacionalizma, bio je oprezan u tim kategorijama.

'STARČEVIĆ JE, po uzoru na američku i francusku, napisao hrvatsku deklaraciju o neovisnosti i temeljnim ljudskim pravima. Pravo mu je služilo kao sredstvo otpora nepravdi i sili'